

Kariuomenės ir visuomenės dienos šventė Kaune 1935—1938 metais

Vykstant Nepriklausomybės kovoms, Kaunas tapo Lietuvos valstybės laikinąja sostine. Visas pagrindinis valstybės gyvenimas buvo susijęs su Kaunu. Čia įsikūrė Lietuvos Prezidentas, vyriausybė, seimas, užsienio valstybių atstovybės. Čia vyko ir pagrindinis visuomeninis ir kultūrinis gyvenimas. Buvo organizuojamos įvairios šventės ir renginiai. Tarp jų išsiskyrė kariuomenės ir visuomenės diena, kuri XX a. ketvirtajame dešimtmetyje vykdavo Kaune.

Po 1926 m. gruodžio 17-osios įvykių, įsigalint Prezidento A. Smetonos autoritariniam valdymui, buvo atsiradusi spraga tarp kariuomenės ir visuomenės. Ta spraga dar labiau padidėjo, kai nuo valstybės valdymo buvo nustumtos kitos politinės grupės. Santykiai tarp pozicijos ir opozicijos paaštrėjo, ir nemaža visuomenės dalis nutolo nuo kariuomenės problemų. Šį nepageidaujamą reiškinį reikėjo taisyti, tačiau nei vyriausybė, nei Krašto apsaugos ministerija nerodė iniciatyvos. Tokia padėtis ilgai tęstis negalėjo, tad išeities ėmėsi ieškoti Kariuomenės vadas ir jo štabas. Didžiausi ir aktyviausi sumanymo įgyvendintojai ir vykdytojai buvo Vytauto Didžiojo universiteto studentai — atsargos karininkai, susibūrę į korporaciją "Ramovė".

Sumanymas surengti tokią šventę kilo 1935-aisiais. Buvo sudarytas Vyriausias šventei ruošti komitetas iš šešių asmenų: ats. plk. A. Merkys (atsargos karininkų s-gos pirmininkas), gen. št. plk. ltn. K. Dulksnys (kariuomenės štabo II skyriaus [žvalgybos] viršininkas), ats. plk. ltn. P. Gužas (Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos pirmininkas), plk. ltn. J. Kazitėnas (e. Lietuvos Šaulių s-gos viršininko pareigas), ats. jaun. ltn. J. Goldbergas (žydų karių, dalyvavusių kovose už Lietuvos Nepriklausomybę, s-gos pirmininkas) ir ats.

¹ Raštikis St. Kovose dėl Lietuvos. Vilnius. 1990. P. 380, 383.

jaun. ltn. St. Gudas (studentų ats. karininkų korporacijos "Ramovė" pirmininkas)¹. Kiek vėliau į komitetą buvo įjungti dar du nariai: kapitonas Ivašauskas ir studentas Žukauskas². Šventės lozungu buvo pasirinktas istorinis dėsnis: kultūrinis ir materialinis valstybės gyvenimas gali klestėti tik tuomet, kai jos užnugary stovi stipri kariuomenė, kurios likimu gyvena kiekvienas pilietis³. Šventę nuspręsta surengti gegužės 26 d. Buvo sudaryta programa, aprėpusi net dvi dienas: gegužės 25 ir 26-ąją. Ši dviejų dienų tradicija buvo tęsiama ir vėliau. Pirmą dieną buvo numatyta vakarinė programa radiofone, karių ir orkestrų pasirodymai mieste, skambant muzikai ir dainoms.

Šventė (V. 25 d.) turėjo prasidėti 10³⁰ val. pamaldomis bažnyčiose. Dvasininkai skaitė tai dienai pritaikytus pamokslus, 13—14 val. vyko iškilmės prie Karo muziejaus, dalyvaujant numatytiems kariuomenės daliniams ir visuomenės organizacijų atstovams. Iškilmės transliuotos per radiją. 14—20 val. — kariuomenės ir organizuotos visuomenės eitynės per miestą. 18—20 val. — programa valstybės radiofone (paskaitos, karinės dainos ir muzika). 18—20 val. Petro Vileišio aikštėje — kariuomenės pasirodymas: demonstruojamas būrio puolimas, norinčių iš publikos šaudymas manevriniais šoviniais, kareiviškos sriubos ragavimas. 17—19 val. — kareivinių lankymas. Miesto sode, Vytauto parke vyko karių orkestrų 2—3 val. trukmės koncertai⁴. Šią dieną turėjo paminėti ir kitos igulos. Numatytos šventei skiriamų manevrinių šovinių kvotos: Kauno igulai iki 1500 vnt., Šiaulių, Panevėžio ir Klaipėdos iki 1000 vnt., kitoms iki 500 vnt. Suderinus veiksmus su Šiaulių sąjunga ir policija, pasirūpinta, kad tą dieną prie namų būtų iškeltos tautinės vėliavos ir kad gyventojai, turintieji radijo imtuvus, būtų kviečiami juos išstatyti prie atidarytų langų ir transliuotų Kauno radiofono programą, kurią galėtų klausyti dauguma gyventojų. Šventės rengėjai net pagalvojo apie geriamojo vandens cisternas prie Karo muziejaus ir Vileišio aikštėje⁵.

Užmojai buvo dideli. Dar iki V. 25 d. spaudoje pasirodė straipsnių, skirtų pasirengimui ir šventės prasmėms nusakyti. Ne viename straipsnyje, užsimojus išjudinti iš sąstingio visuomenę, kaip galimas priešas nurodoma "galinga Vokietija". Buvo kalbama, kad pilietis privalo tapti geru kareiviu ir, karo trimitams suskambėjus, turi būti viskam pasiruošęs⁶. Kitas aspektas — žmonių parengimas naudoti modernius ginklus bei kitos idėjos⁷.

Pati šventė prasidėjo kaip ir planuota — šeštadienį. Grojo karių orkestrai, skambėjo dainos. Vaikščiojantys miesto gatvėmis laukė Lietuvos karių raitelių. Sekmadienio rytą laikinoji sostinė paskendo tautinėse vėliavose, minios žmonių

¹ Žodis Visuomenei // Kardas Nr. 10. 1935.05.15. P. 207.

² Kariuomenės ir visuomenės susiartinimo šventei ruošti komitetas // Lietuvos aidas. Nr. 123. 1935.05.29. P. 6.

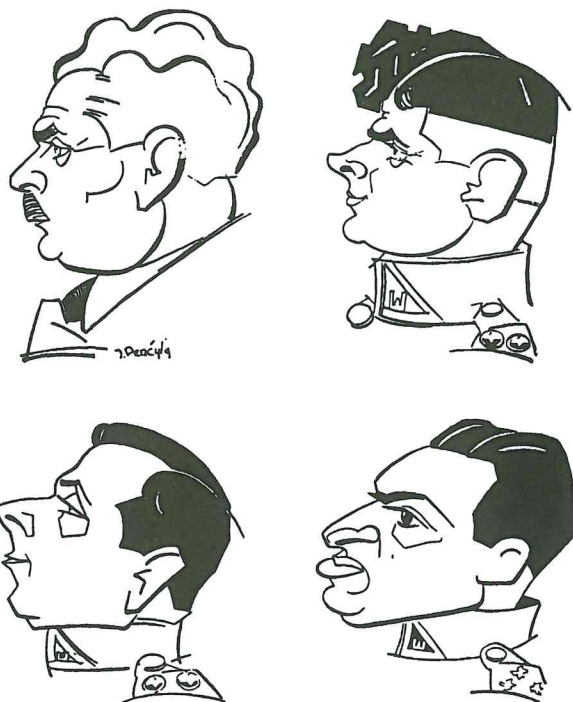
³ Žodis visuomenei // Karys Nr. 20. 1935.05.16. P. 455.

⁴ Gegužės 26 dienos-šventės programa // Karys Nr. 20. 1935.05.16. P. 456., Kariuomenės ir visuomenės susiartinimo dienos iškilmų tvarka // Lietuvos aidas Nr. 120. 1935.05.25. P. 7.

⁵ Ten pat.

⁶ Noreika, ats. j. ltn. Gegužės 26-osios prasmė // Karys Nr. 21. 1935.05.23. P. 481.

⁷ Ivašauskas. Tik stipri, visos tautos remiama kariuomenė gali patikrinti kultūrinį ir materialinį krašto gerbuvį // Karys Nr. 21. 1935.05.23. P. 484.

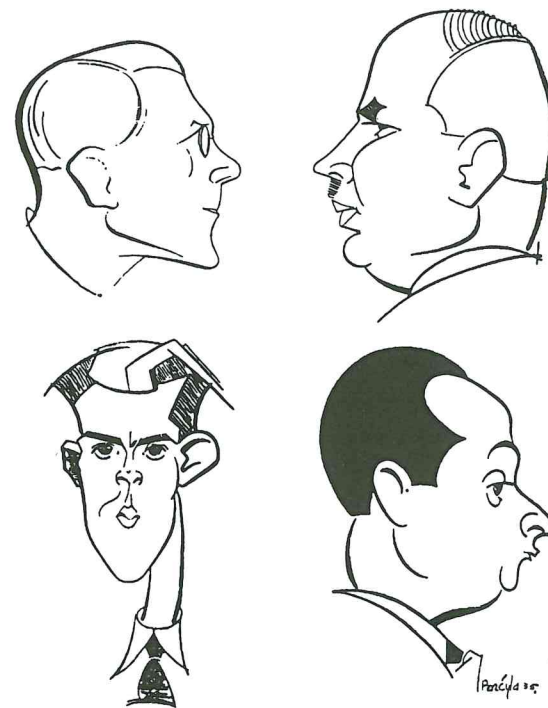
Kauno burmistras A. Merkys, pulk. K. Dulksnys, pulk. ltn. J. Kazitėnas, kpt. Ivašauskas.

išsiveržė į gatves pasveikinti į pamaldas žygiuojančias įgulos kuopas. Po oficialios šventės dalies, pulkų, policijos ir ugniagesių orkestrams grojant, parado rikiuote pro Nežinomojo kareivio kapą ir kariuomenės vadovybę pražygiavo pėstininkų kuopos, pravažiavo artilerijos grupės, tankai, šarvuoti automobiliai, prajojo kavalerijos eskadronai, pražygiavo karinės ir visuomeninės organizacijos, studentų korporacijos, mokyklos. Ore savo programą atliko septyni lėktuvai. Žmonės lankėsi kareivinėse, susipažino su kasdieniniu karių gyvenimu¹. Vienas 5-ojo pėstininkų pulko karys savo dienoraštyje rašė: „Visuomenė kareivinėse. Jie grūdosi į kareivines, panašiai kaip ir mes grįžę iš užsiėmimų. Nustebę jie pamatę baltas kazematų sienas, skambius šūkius perskaitę. Moterys čiupinėjo pagalvėles, badė pirštais čiužinius ir stebėjosi, kad lovos taip gražiai paklotos. Jos išėjo ir vis nenorėjo tikėti, kad kareiviai taip moka puikiai lovas pataisyti. ...Ne tik lietuviai ėjo, bet ir žydų barzdotų netrūko. Ir visi jie išėjo linksmi. Jie šypsojosi patenkinti pamatę, kaip mes gyvenam“².

Antroji kariuomenės ir visuomenės diena įvyko 1936 m. gegužės 16–17 d. Organizacinį komitetą, be jau esamų narių, papildė Karo invalidų sąjungos

¹ Senkus J. Išpūdinga kariuomenės ir visuomenės vieningumo demonstracija // Karys Nr. 22. 1935.05.30. P. 508–509.

² Ralys A. Susiartinimo dienos vaizdeliai // Karys Nr. 23. 1935.06.07. P. 535.

Korp. „Ramovė“ pirm. St. Gudas, adm. valdininkas P. Gužas, studentas Žukauskas, žydų karių s-gos pirm., atsargos j. ltn. J. Goldbergas. Pieš. (šaržai) J. Penčylos „Lietuvos aide“ 1935.V.29, 123.

pirmininkas dim. kpt. S. Stanaitis ir Vilniui vaduoti sąjungos pirmininkas dr. A. Juška¹. Tai buvo dar išpūdingesnė šventė negu pirmoji ir vyko su dar didesne jėga. Gegužės 16 d. buvo organizuotas milžiniškas valčių karnavalas Nemune tarp prieplaukos ir Vytauto Didžiojo tilto². Viskas derinosi pagal numatytą planą. 1930 val. Kauno gatvėmis su orkestrais žygiavo kariuomenė, atsargos karininkų, kūrėjų savanorių, žydų karių, tautininkų, Pavasario, Vilniui vaduoti sąjungos, ugniagesių būriai, „Jaunoji Lietuva“, Jachtklubas, Kauno paštininkai, Ramučių kaimo organizacija, darbo rūmai, artilerijos, aviacijos, kariuomenės intendantūros, plačiųjų geležinkelių dirbtuvių, „Maisto“, „Kauno audinių“, „Drobės“, „Inkaro“, „Cotton“, „Metalo“, „Audimo“, „Neries“, „Paramos“, „Ringuvos“, „Tilkos“, „Br. Tilmansų“, „Silvos“ fabriku darbininkai, Vytauto Didžiojo universiteto visų korporacijų studentai, aukštieji Kūno kultūros kursai, Lietuvos skautų sąjunga, visos Kauno lietuvių ir mažumų gimnazijos ir pradžios mokyklos bei mažumų organizacijos abėcėlės tvarka³. Visas prieplaukos krantas nuo Kanto gatvės iki Vytauto Didžiojo tilto buvo paskirtas žiūrovams. Jau 21⁰⁰ val. žiūrovai apgulė prieplaukos krantą, Vytauto

¹ Į Lietuvos visuomenę // Lietuvos aidas Nr. 218. 1936.05.12. P. 4.

² Didysis susiartinimo šventės karnavalas // Lietuvos aidas Nr. 220. 1936.05.13. P. 3.

³ Šiandien kauniečiai į gatves // Lietuvos aidas Nr. 225. 1936.05.16. P. 3.

Didžiojo tiltą. Žiūrovai užėmė patogias vietas prie langų ir ant stogų. 1,5 km ilgio gatvę užtvindė žmonės. Penki iliuminuoti garlaiviai atplaukė ir sustojo Aleksoto pusėje. Jie šaudė raketas ir švietė įvairiais prožektoriais. Po to nuo priepilaukos pasileido laivų virtinė, papuošta šviesomis ir vėliavėlėmis. Du motoriniai laivai vaizdavo šarvuočius su patrankomis, buvo ir originalus vikingų laivas, taip pat lenktynių ir jūrų skautų laivai bei šimtai valtelių ir baidarių. Visi šaudė raketas ir degino fejerverkus. Šventinio karnavalo pabaigoje po garlaivių signalo sutartinai paleistomis raketomis nušvito dangus. Šventėje susibūrė apie 35000 žmonių (kaip ir sutinkant transatlantinį lakūną Feliksą Vaitkų Kauno aerodrome)¹. Žinant tuometinį Kauno gyventojų skaičių (apie 150000²), galima pasakyti, kad šventėje dalyvavo tikrai daug žmonių.

Kariuomenės ir visuomenės diena, gegužės 17-ąją, mieste dalyvavo apie 15000 žmonių³. Kariuomenė ir visuomenė po pamaldų ir iškilmių Karo muziejaus sodelyje žygiavo numatytu maršrutu: Donelaičio—Ožėškienės—Lukšio [dabar Šv. Gertrūdos]—Seimo [Birštono]—Prezidento [Vilniaus] gatvėmis ir Laisvės alėja iki Įgulos bažnyčios. Nuo čia kariuomenės daliniai vyko į savo kareivines⁴.

Tiesa, Šančių gyventojai 16 d. buvo atskirai susirinkę Šančių darželio mokyklos kieme ir po to organizuotai įsijungė į šventės renginius⁵.

1937 ir 1938-aisiais metais kariuomenės ir visuomenės diena buvo organizuota trečią ir ketvirtą kartą (III — 1937 05 23, IV — 1938 05 15).

Trečiosios šventės išvakarėse taip pat buvo organizuotas valčių karnavalas, tik žymiai mažesnis nei anksčiau⁶. Tiesa, pirmą kartą Kaune kariniame parade dalyvavo jūrininkai, visuomenei primindami Lietuvos vartus į jūrą — Klaipėdą.

Kiek kitokia buvo ketvirtoji šventė. Valčių karnavalą pakeitė karinių dainų ir muzikos šventė Ažuolyne, Dainų slėnyje⁷. Dar prieš renginį buvo paskelbtas karinių maršų konkursas. Laureatų kūriniai skambėjo ne tik šventės metu, bet ir kitą dieną miesto gatvėse, buvo transliuojami Kauno ir Klaipėdos radijo klausytojams⁸.

Vėliau, 1939-aisiais, jos jau nebebuvo. Ją pakeitė ištisus metus truncančios Ginklų Fondo rėmimo akcijos, vykstančios visoje Lietuvoje. Jose aktyviai reiškėsi Lietuvos žydai, prisidėdami savo aukomis⁹.

Vertinant šios šventės atsiradimo priežastis ir tikslus galima pasakyti, kad tai buvo puikiai organizuotas renginys. Vienas pagrindinių tikslų — suartinti

¹ M. Milžiniškas valčių karnavalas // Lietuvos aidas Nr. 227. 1936.05.17. P. 2.

² Lietuva. Lietuvių enciklopedija. T. 15. Vilnius. 1991. P. 58.

³ Visuomenė-kariuomenė, kariuomenė — ginkluotos tautos avangardas // Lietuvos aidas Nr. 228. 1936.05.18. P. 3.

⁴ Kaip bus švenčiama kariuomenės ir visuomenės diena Kaune // Karys Nr. 21. 1937.05.20. P. 573 (kariuomenės maršrutas buvo tas pats visų vykusių švenčių metu).

⁵ Šančiai iškilmingai minės gegužės 17 d. // Lietuvos aidas Nr. 226. 1936.05.16. P. 4.

⁶ Kariuomenės ir visuomenės dienos iškilmės // XX amžius Nr. 114. 1937.05.24. P. 2.

⁷ Mg. Karinių dainų ir muzikos šventė dainų slėnyje // Lietuvos aidas Nr. 216. 1938.05.15. P. 6.

⁸ Kariuomenės ir visuomenės diena specialūs maršai per radio // Lietuvos aidas Nr. 214. 1938.05.14. P. 2.

⁹ Žydų aukos Ginklų Fondui // Apžvalga Nr. 20. 1938.05.15. P. 1.

visuomenę ir kariuomenę — buvo pasiektas. Tačiau čia galima įžiūrėti ir kai kuriuos kitus dalykus. Pirmiausia, ši šventė buvo organizuota kariuomenės reformatoriaus, kariuomenės vado gen. St. Raštikio ir jo štabo, pritariant Prezidentui A. Smetonai. Šventė galbūt įgyvendino tam tikrus politinius sumanymus, tačiau tai atskiro tyrinėjimo problema. Antra — kariuomenės vado lėšų rinkimo akcija kariuomenei paremti šios šventės dėka įgijo žymesnį užmojų ir garantavo sėkmę. Tai liudija ir skaičiai: iki 1939 m. vasario mėn. Ginklų fondui suaukota 4044113,43 Lt., iš jų neorganizuota visuomenė paaukėjo 1615305,54 Lt.¹ (40% visų lėšų). Trečiosios šventės dėka buvo suformuotas tam tikras mikroklimatas visuomenėje, be abejo turėjęs įtakos ir 1936 m. rinkimams į Seimą.

Taigi kariuomenės ir visuomenės diena paliko savo pėdsaką Kauno miesto istorijoje.

1993 m. Vytauto Didžiojo Karo muziejaus darbuotojų pasiūlymu šventė buvo atgaivinta ir penktą kartą organizuota Kaune. Dabar kiekvienais metais ji vyksta įvairiuose Lietuvos miestuose, ir jos tikslas — pakelti kariuomenės prestižą, sugriautą sovietinių okupantų Lietuvoje. Visuomenė vėl pradeda suvokti, kad kariuomenė — vienas svarbiausių valstybingumo garantų.

Literatūra:

1. Lietuva. Lietuvių enciklopedija. T. 15. Vilnius. 1991.
2. Raštikis St. Kovose dėl Lietuvos. Vilnius. 1990.
3. Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918—1940 m. Čikaga. 1986.
4. Apžvalga. 1938.
5. Kardas. 1935.
6. Karys. 1935—1938.
7. Lietuvos aidas. 1935—1938.
8. XX amžius. 1938.

¹ Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918—1940 m. Čikaga. 1986. P. 793.

Summary

When President Antanas Smetona's authoritarian government came into force on December 17, 1926, there appeared a gap between the Lithuanian army and society. The idea of organizing a special celebration occurred as a possibility to diminish this distance. Its main initiators were commissioned officers, then students of Vytautas Magnus University. The first celebration took place on May 26, 1935, the second one was organized on May 17, 1936. On May 23, 1937 and on May 15, 1938 the third and the fourth celebrations took place. They lasted two days and attracted thousands of people, many of whom belonged to different organizations. Such entertainments as concerts, fireworks and military parades took place. It served as a publicity campaign for the army. Such celebrations were organized not only in Kaunas, but also in other places of the Republic. In addition to the celebration, donations were collected for the Fund of Arms /Ginklų Fondas/ whose purpose was to support the army. Eventually, this action of collecting donations pushed the celebration out of the public life of the state. Nevertheless, the aim of the organizers to draw the army closer to the society was achieved.

In 1993 Vytautas the Great War Museum proposed to renew the celebration. Thus, the fifth celebration took place the same year in Kaunas. Every year it is organized in different cities of Lithuania.